

Хто криється під псевдонімом Лівобічний?

zbruc.eu/node/98414

У львівській газеті «Руслан», з якою співпрацював Кирило Студинський, він опублікував 25–26 січня 1898 р. свою рецензію на першу книжку новозаснованого журналу «Літературно-Науковий Вістник», що вийшла в січні того-таки року у Львові¹. У цьому літературно-критичному огляді позитивно оцінив «се нове видавництво» та надруковані в ньому оригінальні художні твори тогочасних українських письменників, прозові (М. Грушевського, Ольги Кобилянської, О. Маковея) та поетичні (І. Франка, Павла Граба – П. Грабовського, Уляни Кравченко), переклади (І. Франка й О. Маковея), а також розвідки й огляди (О. Кониського, І. Франка та ін.). Наприкінці дійшов висновку, що започаткований журнал перебуває в надійних руках (за редакцію відповідав Михайло Грушевський, до редакційного комітету входили також Олександр Борковський, Іван Франко й Осип Маковей) і що «таким добором материялу ледве чи повеличаєся який польський журнал»².

Майже через два місяці після виходу рецензії К. Студинського з'явилася в чернівецькій газеті «Буковина» за 20 березня 1898 р. доволі різка рецензія на перший том (тобто три книжки – за січень – березень) «Літературно-Наукового Вістника», підписана псевдонімом *Лівобічний*. У коротенькій преамбулі від редакції зазначено, що «Буковина» вже мала нагоду висловити думку про новозаснований «Літературно-Науковий Вістник» (очевидно, йшлося про схвальні, хоча й із заувагами щодо окремих творів, рецензії неофіційного редактора газети Лева Турбацького на перші дві книжки журналу³), а тепер редакція публікує «статтю з України» (тобто Наддніпрянщини, за звичною тоді назвою), щоб показати, як львівський журнал сприймають «наші закордонні земляки»⁴.

У колючих замітках Лівобічний зауважив, що ні «плян видання», ні «програма видання» «не відповідають потребам ширшого суспільства», яке очікує чогось «нового і поступового». Хоча «склад редакції давав надію на те, що бажання суспільства будуть задоволені», «здається, ніби редакция постановила все, що найгірше, друкувати на чільнішому місці...». Нещадно розкритикував рецензент «протокольний стиль» оповідання «Ясновельможний сват» М. Грушевського, «фантазію» «В тумані» О. Кониського, яка є не більше ніж «історією хвороби», «Душу. Психологічний ескіз» Наталії Кобринської – теж начебто «літературний протокол». Називав «редакцію» «винною з усіх поглядів» за надрукування «пасквілю на нашу націю» – історичної повісти Данила Мордовця «Дві долі».

Немилосердно проїхався Лівобічний по Осипові Маковею, який у перших трьох книжках «Літературно-Наукового Вістника» провадив публіцистичний огляд «З життя і письменства», силкуючись жваво й дотепно обговорювати стан розвитку в Галичині української літератури, журналістики, освіти, театру, просвіти, науки, емансипації жіноцтва тощо. Проте, на думку рецензента, це йому не вдалося:

«Були часи, коли фейлетони Маковея в “Буковині” читалися з розкошами, коли з кожної стрічки бризкав юмор і било ключем життя, коли характеристики “осіб” були чудово прекрасними. Що сталося з сим талановитим нашим письменником? Через що його “З життя” таке бліде, безбарвне, нудне? Де дівся талант?»

Не шкодував похвал Лівобічний лише для «фрагмента» (новели) Ольги Кобилянської «Valse mélancolique», з яким «по ніжності, свіжості, глибині творчої мисли і м'якості тонів» не може зрівнятися жоден «твір наших сучасних письменників». Стримано відзначив «гарненькі оповідання» (точніше, нариси) «Мій злочин» Франка й «Самота» Маковея, «гарну і серйозну» розвідку Франка «Із секретів поетичної творчості», а «єдиною річчю справді гарною і серйозною» оголосив Франкову статтю «З чужих літератур». Попри те насамкінець закли́кав редакцію до порятунку нового журналу: «<...> пустіть свіжу, живу течійку в Ваше видання <...>!»⁵

Зухвалий випад Лівобічного привернув увагу українських літераторів обабіч кордону. З закидами невідомого автора майже повністю солідаризувався одразу Василь Щурат, який раніше вже відгукнувся досить прискіпливою об'ємною рецензією (під криптонімом *Л-ь-т*) на першу й другу книжки «Літературно-Наукового Вістника»⁶. Тепер він у відгуку на рецензію Лівобічного⁷ навів її повністю з «Буковини»⁸ для підтвердження власної правоти – того, що його (Щуратова) «оцінка була і об'єктивна, і обережна»⁹. При цьому Щурат мимохідь кинув здогад, начебто під псевдонімом *Лівобічний* міг критися галичанин або буковинець: сумніваючись, «чи стаття походить справді від українця з-над лівого берега Дніпра, чи від українця з-над лівого берега Прута», він схилився до другого припущення: «за останнім промавляли б скорше: докладна відомість про редакційні зміни в фрагменті Кобилянської, згадка про статтю

в «Zeit», сама мова в статі і дещо иньше»¹⁰.

Гострокритична рецензія Лівобічного викликала літературну полеміку на сторінках «Буковини». Редакція газети отримала два листи. В одному з них містилася заява, під якою підписався 21 українець з Києва, чоловіки й жінки (прізвищ у публікації не зазначено). Вони висловили публічну незгоду з «несправедливою», на їхню думку, критикою «Літературно-Наукового Вістника». Другого листа надіслав Олександр Кониський, заявивши, що зі змісту статті Лівобічного йому відомо, хто криється під цим псевдонімом. Обидва листи редакція оприлюднила (другий – вибірково) 6 квітня у матеріалі «В справі “Літературних заміток” д. Лівобічного»¹¹. Відтак 17 квітня опублікувала коротенький відпис – властиво, репліку – Лівобічного Кониському¹², а 27 квітня – листа Кониського до «Буковини» і, на його вимогу, цілого листа до Лівобічного, раніше (в 36-му числі) надрукованого скорочено, а також своє редакційне пояснення¹³.

А тижнів через три, 18 травня, оприлюднила під назвою «Мемуари Лівобічного» його гостру відповідь на протестну заяву 21 українця, де він обстоював право на критику «славнозвістних», твердив, що «критик не єсть зрадник свого народу», стисло, але знуцально оглянув на окремих прикладах «найновіщу історію» «протестів», надісланих з Наддніпрянської України й опублікованих у галицькій та буковинській пресі, їхні різновиди (індивідуальний і колективний, «політичний», «літературний», «науковий» та «фамілійний») і звинуватив київських «українофілів» (так званих «виднійших») у тому, що їм «далеко безпечнійше писати протести проти своїх “зрадників”», аніж «виступати проти правительства», яке «забороняє навіть українську мову і літературу»¹⁴.

Принагідно в цій статті Лівобічний насмішкувато зауважив про здогад, що висловив про його особу «високовчений д. Л-ь-т»:

«Зробивши аналізу моєї “мови”, він прийшов до висновку, що я, Лівобічний, не українець! Не дивлячись на виразну передмову “Буковини”, д. Л-ь-т полинув за хмари і, забувши чемність, заперечив “Буковині”, ніби я не українець»!..»¹⁵

За тодішньою етнімікою, наддніпрянців традиційно називали «українцями», на відміну від «русинів», «галичан», «буковинців» тощо.

Полеміку «Буковина» завершила в середині червня 1898 р. передруком з «Літературно-Наукового Вістника» (1898. Т. 2. Кн. 6) розлогої статті Осипа Маковея, у якій він узагальнено відповідав на критику журналу в часописах «Душпастир» (Львів), «Руслан» і «Буковина»¹⁶. До написання цієї статті спонукала Маковея Ольга Кобилянська. Як видно з її листа до нього від 5 квітня 1898 р., він, як один з редакторів «Літературно-Наукового Вістника», дуже переймався неприхильною критикою з боку

Лівобічного, побоювався, що «видавництво загрожене неприхильними оцінками», але Кобилянська його заспокоювала й радила «відповісти на тоту критику все те, що Ви мені писали, бо з свого становиська Ви маєте слухність»¹⁷.

У «Словнику українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)» зареєстровано, що *Лівобічний* – це псевдонім К. Студинського, під яким він публікувався у газетах «Буковина» 1898 р. і «Діло» 1928 р. Подано й джерело псевдоніма: ЦДІА у Львові, ф. 271с, спр. 11¹⁸. Проте такої одиниці збереження в Центральному державному історичному архіві у Львові тепер не виявлено (у справі 11 з фонду Студинського, що має номер 362, містяться його спогади про студентські роки). Водночас у фондї Студинського (№ 362) зберігаються ті числа «Діла» за 1928 р. (№ 109 за 18 травня, № 110 за 19 травня і № 111 за 20 травня), у яких опубліковано трьома поданнями статтю «За Українську Академію Наук», підписану псевдонімом *Лівобічний* (під останнім поданням). У першому поданні під назвою датовано: «Київ, 8 травня 1928». Раніше в числі 105-му «Діла» (за 13 травня) оприлюднено статтю під такою самою назвою «За Українську Академію Наук» під справжнім прізвищем Студинського (Кирило О[сипович]. Студинський), власне, як його «лист» із Радянської України, датований: «Київ, 3 травня 1928».

У довіднику за науковою редакцією грушевськознавця Ярослава Дашкевича зазначено, що автор обох статей – К. Студинський:

«1928, травень. Львів. Статті К. Студинського (Лівобічного) “За Українську Академію Наук” з підтримкою М. Грушевського проти т. зв. більшості в Президії ВУАН.

Ф. 362, оп. 1, спр. 84.

Друк. Мова укр.

Опубл.: Діло. – Львів, 1928. – Ч. 105, 109, 110, 111»¹⁹.

У сучасній бібліографії статтю «За Українську Академію Наук», підписану псевдонімом *Лівобічний*, залічено до публікацій Студинського без жодної аргументації²⁰ – мабуть, на підставі архівної картотеки Володимира Дорошенка «Бібліографія статей, праць, художніх творів, опублікованих в українських газетах і журналах за 1886–1928 рр.», якою користувався, як зазначено на початку покажчика, укладач Мирослав Мороз²¹. Уляна Єдлінська також мовить про «три статті» (насправді три подання однієї статті) за підписом *Лівобічний* як такі, що вийшли з-під пера Студинського²². Правдоподібно, саме на підставі атрибуції статті Лівобічного «За Українську Академію Наук» як

належної Студинському цю ідентифікацію поширено на публікації в «Буковині» 1898 р., підписані тим самим геонімом. Звідси у словнику Олексія Дея зареєстровано оказіональний псевдонім Студинського *Лівобічний*.

А тимчасом березнева рецензія на перший том «Літературно-Наукового Вістника», а також дві інші (квітневі) публікації у «Буковині» 1898 р. за цим підписом не належать Студинському²³. Автора рецензії розкрила Ольга Кобилянська в листі до О. Маковея від 23 березня 1898 р., тобто через три дні після публікації. Запитуючи Маковея, чи він читав у «Буковині» цей критичний відгук «українця» (тобто наддніпрянця), вона зазначила:

«Нині довідалась я, що галицькі патріоти не вірять, що то українець писав, а що се буковинці зложили. – Можу Вами сказати, що се правда, що то Міхновський, укр[аїнець], писав. <...> тому не думайте, що се буковинці написали, так остро не був би жоден писав»²⁴.

Той факт, що автор знеславчої рецензії, захований за підписом *Лівобічний*, – це Микола Міхновський (*1873–†1924), український політичний і громадський діяч, публіцист, на той час помічник присяжного повірника (адвоката) в Києві, засвідчує також раніший лист Кобилянської до Маковея – від 10–13 січня 1898 р., в якому вона повідомила про особисте знайомство з наддніпрянським гостем:

«Чи Ви бачилися з тим українцем, Міх[новським], з Києва? Він був і в мене, приходив з Стоцьким²⁵, але не застали мене дома, бо я була у Івасюків²⁶, але вони пішли за мною туди, і я пізналася з ним. Наговорив також купу гарних слів»²⁷.

Це захоплення Міхновського творчістю Кобилянської знайшло вияв у рецензії:

«Коли наше красне письменство має остатніми часами щось такого, чим ми можемо по справедливую хвалитися, то се є твори О. Кобилянської»²⁸.

За інформацією Київського губернського жандармського управління, Міхновський одвідав Львів у грудні 1897 р. й зав'язав «близькі відносини з галицькими представниками українофільської партії»²⁹. За довідкою про Міхновського, наявною в особливому відділі департаменту поліції у Петербурзі, він зустрічався у Львові з Михайлом Грушевським і привіз із Галичини до Російської імперії заборонену літературу українською мовою³⁰. Тоді-таки зі Львова Міхновський завітав до Чернівців, про що згадав у листі до Маковея, написаному 15 грудня (певно, ст. ст., за н. ст. – 27 грудня) 1897 р. (датовано: «15/ХІІ/97»), вже після повернення додому:

«Пишу до Вас вже з Києва, куди ледві досягся слабий і знесилений, бо на зеленій (власне – чорній від болота) Буковині добув собі хворобу, яка в Росії “при відповідних умовах” вхопила мене з цілим скаженим завзяттям – що мусів аж до лікаря звертатись»³¹.

Цілком можливо, що в цьому зізнанні Міхновський повідомляв насправді не про неназвану хворобу (на позір скидалося на простудну недугу, загострену в Києві з холоднішим, аніж у Чернівцях, кліматі), а про переслідування його царськими жандармами за привезення забороненої літератури, через що він змушений був звертатись по допомогу до адвоката. Як видно з листа, у Львові Міхновський зустрічався також із Михайлом Павликом, бо прохав передати йому інформацію, що якась справа, про котру з ним домовився, «на днях <...> закінчиться в той чи інший бік»³².

У цьому-таки листі Міхновський люб'язно зв'язався у симпатії до гостинних львівських українців:

«Та вже тепер яось одійшло, і я з розкішним усміхом споминаю чудовий Львів і милих, любих русинів, що так ласкаво, так щиро витали мене у Львові. Між ними Ви. Ті любі спомини лишаються в мені на ціле життя»³³.

Можна собі уявити, наскільки шокований був Маковей, дізнавшись із листа Кобилянської про те, що автор злостивої рецензії на дебютні три книжки «Літературно-Наукового Вістника» – не хто інший, як Міхновський, якого він, Грушевський і Франко – редактори започаткованого журналу – так привітно зустріли у Львові і який після повернення до Києва написав йому такого прихильного, подячного листа!..

З двох інших опублікованих листів Міхновського до Маковея видно, що адресант і

раніше цікавився творчістю й особистістю Кобилянської. Щоправда, у цих двох листах не зазначено часу написання. Не вникаючи у їх зміст, публікатори й дослідники вважають їх хронологічно пізнішими за листа від 15/27 грудня 1897 р., подають після нього й датують 1898-м роком³⁴. А тимчасом навіть саме формально-ввічливе звертання до адресата в цих недатованих листах: «Шановний Добродію!»³⁵ – вказує на те, що їх написано ще до товариського зближення Міхновського з Маковеем, адже листа від 15/27 грудня 1897 р. вже почато приязним звертанням: «Шановний Пане Товаришу!»³⁶. Обидва недатовані листи звернені до Маковея ще того часу, коли він редагував «Буковину» (офіційним відповідальним редактором газети значився від ч. 13 за 1895 р. до ч. 258 за 1897 р.³⁷, тобто від квітня 1895 р. до листопада 1897-го). Здогадно, їх написано 1896 р.

В одному з цих листів Міхновський із вдячністю констатував, що «вже здавна, ще з того року (квітня)» (себто з торішнього квітня) кияни отримують «Буковину», яку ласкаво надсилає їм редакція, і прохав надіслати іще раз «те число» газети, в якому надруковано «фейлетон» Маковея «Як я видав свої новели». Прохання пояснював так: «Хтось із великих Ваших прихильників узяв читати та не віддає»³⁸. Очевидно, «Буковину» надсилали з Чернівців до Києва з квітня 1895 р. – відтоді, як редактором став Маковей (а листа, як зазначено в ньому, написано наступного року). Маковееву гумореску «Як я видав і продавав свої новели» (така точна назва першодруку) оприлюднено в «Буковині» за 20 серпня 1895 р. (доопрацьований варіант згодом уміщено в газеті «Руслан» за 19 і 20 січня 1901 р. під назвою «Як я продавав свої новели», під нею вона й відома нині). З листа слідно, що його написано ще до особистого знайомства Міхновського з Кобилянською: він реагував на нове ім'я в літературі, цікавився, «де тепер перебуває п. О. Кобилянська. Чи замужня, чи ні? Коли має крім професії письменниці – ще яку – то яку саме?»³⁹ Натоді Міхновський уже був знайомий із творчістю Кобилянської за публікаціями у львівському журналі «Зоря» 1894–1895 рр.⁴⁰, у «Буковині», де вона почала друкуватися від травня 1895 р., а може, й за публікаціями (від червня того ж року) в додатку до «Буковини» – журналі «Неділя».

У другому листі Міхновський прохав надіслати «Царівну» Кобилянської та «Оферму» (у друці листа помилково: «Одирма») Маковея і додав, що читав цей його «військовий фейлетон», а позаяк сам закінчує незабаром («сам кінчу небавно») «військову службу», то й задумав услід за Маковеем «списати вражіння свого життя», задля чого запитував: «Чи гаразд би було друкувати більшу річ з такого власне огидливого побуту?»⁴¹ Повість «Царівна» вміщена в «Буковині» 1896 р. (Ч. 100–169. 20 травня – 14 серпня), того-таки року Маковей видав її окремою книжкою в Чернівцях накладом «Буковини» з власною передмовою. А своє «оповідання з вояцького життя» «Оферма» опублікував значно раніше – ще в редагованій ним львівській газеті «Народна Часопись» (1894. 12–14 серпня). Короткотривалу службу в російській армії військовим

юристом Міхновський відбув у Києві в 1895–1896 рр. (його прозовий твір з того «огидливого побуту» не відомий). З усього цього виходить, що листа написано десь восени 1896 р.

Після зустрічі з Кобилянською в Чернівцях у грудні 1897 р. Міхновський міг листуватися з нею або/та її найближчим чернівецьким оточенням. Із цитованого листа Кобилянської до Маковея від 10–13 січня 1898 р. стає зрозумілим, що безпосередньо від чернівецької авторки або від когось із її тамтешніх близьких колег киянин Міхновський знав такі нюанси її вразливої реакції на свавільне редагування у «Літературно-Науковому Вістнику» новели «Valse mélancolique» (уміщена в книжці першій за 1898-й рік), які описав у рецензії. Кобилянська нарікала Маковеєві на друкарські помилки, жажливі пропуски й неправомірне редакторське втручання у текст, зокрема вилучення слова «мужик» і перейменування однієї з героїнь Анюти на Ганнусю, від чого «мало не плакала»:

«Ім'я Гануся відповідне до файної покоївки, до наївної молоденької попадяночки або до якої-небудь ідеальної селяночки – але не до артистки модного стилю! Взагалі воно противне вже своїм звуком до цілого настрою праці; я знаю, се, певно, Грушевський при читанні праці устроїв мені таку несподіванку»⁴².

Правдоподібно, такими переживаннями Кобилянська листовно поділилася також із Міхновським, а може, йому хтось розповів про них, і він по-своєму емоційно, з публіцистичним запалом переповів їх у рецензії, аби продемонструвати, «з яким варварством знущалися редактори над тією річю»:

«Перш над усе редакції не сподобалося, що одну з дієвих осіб звать Анютою, їх національне чуття так розгедзкалось, що без дозволу авторки з Анюти стала Гануся. Але редактори не тільки націонали, вони ще й завзяті демократи, вони не можуть знести слова “мужик”!! <...> На стор. 69 “музика”, говорячи про своє колишнє коханнє, каже: “Я подала йому душу свою, розложила єї перед ним мов вахляр, а він... З неописаною погордою вимовила се слово”. Яке слово? “Він”? Ні! Там стояло в рукопису слово “мужик”, але редакция в своїй невинности поставила точки. І сі люди можуть скаржитися на цензуру!! Нижче трохи “музика” каже, що тепер єї єдина втіха – інструмент. “Він зостанеся мені вірним. Він не мужик!” Уся краса сього уступу, збудована на контрасті, згинула через нечувану демократичність редакторів»⁴³.

Урешті, покликаючись на інформацію від інших осіб (не відкидатимемо, що вона могла надійти від самої Кобилянської), Міхновський розкрив безпосередню реакцію письменниці на тенденційне редакторське свавілля:

«Кажуть, авторка трохи не плакала, бачучи, як нівечать вільнолюбні редактори чужу творчість, і зятялась не містити ні одного твору в “Вістнику”»⁴⁴.

А найпромовистішим і найпереконливішим атрибуційним аргументом є те, що сам Міхновський засвідчив своє авторство «Літературних заміток» у недатованому листі до Бориса Грінченка (правдоподібно, з квітня 1898 р.):

«<...> посилаю отсі дві вибірки з “Буковини”, але прохаю – по перечитанню повернути їх міні обов’язково. Потім нікому не казати, що се я прислав Вам, бо там лютують, не знаючи, хто написав ті “Замітки”»⁴⁵.

Згодом Василь Щурат, який раніше висловив хибний здогад, начебто під псевдонімом *Лівобічний* міг критися українець не «з-над лівого берега Дніпра», а «з-над лівого берега Прута», виправив свою помилку у спогадах, датованих 26 грудня 1908 р., де прямо – і чи не вперше публічно – вказав на те, що прибране ім’я *Лівобічний* належить Міхновському. Щурат був добре обізнаний з полемікою на сторінках «Буковини» майже одинадцятирічної давности – тим, як він висловився, «голосним літературним інцидентом», – бо, як гадав, саме його

«простора критична стаття про перші три книжки “Літ. Наук. Вістника” (поміщена в “Руслані”), <...> визвала ряд подібних фейлетонів д. Лівобічного (Михновського) і редактора в “Буковині” <...>»

(йшлося про Лева Турбацького)⁴⁶. Щурат мав на увазі власні критичні дописи, опубліковані в газеті «Руслан» під криптонімом *Л-ь-т* від 11 лютого до 24 березня 1898 р. (їх зазначено вище в нашій статті).

Варта уваги й згадка О. Маковея у спогадах, датованих 26 грудня 1908 р., про те, що після того, як він

«покинув редакцію “Буковини”, кількох українців почали дуже неfortunну полеміку з Кониським, з “Літ.-Н. Вістником” та з ким попало, вимагаючи від усіх “свїжої течійки” <...>»⁴⁷.

Прикметно, що йдеться про полеміку з О. Кониським і «Літературно-Науковим Вістником» саме «українців», – отже, під Лівобічним Маковей розумів таки наддніпрянца.

До речі, К. Студинський не лише не міг морально майже в одночасі оприлюднити дві цілковито різні, ба навіть протилежні за оцінками рецензії на появу «Літературно-Наукового Вістника» – позитивну і вкрай негативну, а й загалом не міг критикувати видання, одним із редакторів якого був його кум і друг іще з гімназійних років, та й пізніше, О. Маковей⁴⁸. Навпаки, можна здогадуватися, що саме на прохання Маковея, котрий, зрозуміло, переживав за репутацію новозаснованого журналу, в редагуванні якого сам брав участь, Студинський написав та опублікував у «Руслані» схвальну рецензію на першу книжку «Літературно-Наукового Вістника».

Варто констатувати, що в сучасному літературознавстві вже висловлювано думки про те, що резонансна рецензія на перші три книжки «Літературно-Наукового Вістника», надрукована в «Буковині» під псевдонімом *Лівобічний*, належить М. Міхновському. Покликаючись на Федора Погребенника (на жаль, без зазначення джерела, якого нам установити не вдалося), Андрій Гречанюк лаконічно, без аргументації ствердив:

«Лівобічний (за Ф. Погребенником) – М. Міхновський, О. Дей вважає, що це – К. Студинський. Позиція Ф. Погребенника є більш доказовою і переконливою»⁴⁹.

На наш здогад, Ф. Погребенник знав, що автором рецензії за підписом *Лівобічний* є Міхновський, зі згаданого вище листа Кобилянської до Маковея від 23 березня 1898 р., бо був упорядником п'ятого тому її «Творів» (як і всього п'ятитомника), у якому й опубліковано цього листа. Юлія Попович підтримала думку А. Гречанюка про те, що «Лівобічний – це псевдонім М. Міхновського», підтвердивши її покликом на спогади В. Щурата, вміщені у «Буковині» за 7 січня 1909 р.⁵⁰

Виявлені й опрацьовані нами матеріали не лише неспростовно й остаточно доводять, що автором скандальної рецензії на перший том «Літературно-Наукового Вістника», репліки О. Кониському та полемічної відповіді київським українцям, опублікованих під псевдонімом *Лівобічний* у «Буковині» в березні – квітні 1898 р., є М. Міхновський, а й кидають нове світло на обставини їх появи.

Ці три публікації відкривають нові грані розмаїтої писемної спадщини цього яскравого громадсько-політичного діяча й літератора і мають бути долучені до нового видання його праць і творів (у недавній книжці «Суспільно-політичні твори» М. Міхновського, що побачила світло денне в київському видавництві «Смолоскип» 2015 р., їх не передруковано й навіть не зареєстровано в поданому тут-таки бібліографічному покажчику «Твори Миколи Міхновського», хоча вміщено його нариси про різних письменників та інших митців, а також художній твір «Казки та оповідання з недійсного життя»).

¹ *Студинський К.* Літературно-науковий вістник. Рік I. Книжка I // Руслан. 1898. Ч. 9. 13 (25 січня). С. 1–2; Ч. 10. 14 (26 січня). С. 1–2.

² Там само. Ч. 10. 14 (26 січня). С. 2.

³ [*Турбацкий Л.*] Літературно-науковий Вістник. Книжка I. За січень 1898 / Л. Т. // Буковина. 1897. Ч. 284. 23 грудня (4 січня 1898). С. 3; *Турбацкий Л.* Літературні замітки // Буковина. 1898. Ч. 16. 6 (18) лютого. С. 1–3.

⁴ *Ред.* Про «Літературно-Науковий вістник» мали ми вже... // Там само. Ч. 29. 8 (20)

марта. С. 1.

⁵ *Лівобічний*. Літературні замітки / Лівобічний // Там само. С. 1–3.

⁶ [Щурат В.] «Літературно-науковий Вістник». (Книжка I і II) / Л-ь-т // Руслан. 1898. Ч. 24. 30 січня (11 лютого). С. 3; Ч. 25. 1 (13) лютого. С. 3; Ч. 26. 4 (16) лютого. С. 3–4. Рубр.: З літературних новин.

⁷ [Щурат В.] «Літературно-науковий Вістник». Кн. I–III / Л-ь-т // Руслан. 1898. Ч. 56. 11 (23) марця. С. 1–2; Ч. 57. 12 (24) марця. С. 1–2. Рубр.: Літературні новини.

⁸ Там само. Ч. 56. 11 (23) марця. С. 1–2; Ч. 57. 12 (24) марця. С. 1.

⁹ Там само. Ч. 56. 11 (23) марця. С. 1.

¹⁰ Там само. Ч. 57. 12 (24) марця. С. 2.

¹¹ *В справі «Літературних заміток» д. Лівобічного* // Буковина. 1898. Ч. 36. 25 марта (6 квітня). С. 3.

¹² *В справі «Літературних заміток» д. Лівобічного...* // Там само. Ч. 41. 5 (17) квітня. С. 3.

¹³ Листи *О. Я. Кониського* до Редакції «Буковини» і до д. Лівобічного // Там само. Ч. 44. 15 (27) квітня. С. 1–3.

¹⁴ *Лівобічний*. Мемуари Лівобічного / Лівобічний // Там само. Ч. 53. 6 (18) мая. С. 1–3.

¹⁵ Там само. С. 2.

¹⁶ *Маковей О.* З життя і письменства. (Нарікання і поради критиків Літ.-Наукового Вістника. – Гадки давніших критиків в справі положення нашої літератури. – Деякі висновки) // Там само. Ч. 64. 31 мая (12 червня). С. 3; Ч. 65. 2 (14) червня. С. 3; Ч. 66. 5 (17) червня. С. 3. Також див.: *Гречанюк А. Ю.* Роль газети «Буковина» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття : автореф. дис... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2003. С. 4–5, 15; *Попович Ю. О.* Преса Північної Буковини у формуванні концепції національної соборності (1885–1930-ті рр.): дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ, 2017. С. 97–98. URL. Дата звернення: 4.01.2020.

¹⁷ *Кобилянська О.* Твори : в 5 т. / упоряд., підгот. текстів та прим. Ф. Погребенника. Київ : Держлітвидав УРСР, 1963. Т. 5. С. 336.

¹⁸ *Дей О. І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). Київ : Наукова думка, 1969. С. 226.

¹⁹ Рукописи, документи і матеріали Михайла Грушевського у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові : Каталог / упоряд. *Оксана Мартиненко*. Львів, 2005. С. 175.

²⁰ Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього / підготував *М. Мороз* // *Єдлінська У.* Кирило Студинський : 1868–1941 : Життєписно-бібліографічний нарис. Львів, 2006. С. 210. № 873.

²¹ Там само. С. 135. До того ж позицію № 873 не перевірено de visu, як видно з неповного опису другого й третього подань статті «За Українську Академію Наук» у 110-му і 111-му числах «Діла» за 1928 р. Неточно й без аргументації (мабуть, за картотекою В. Дорошенка) описано позицію «№ 872. З Української Академії Наук // Діло. – 1928. – 2 квітня. Без підп.» як належну Студинському (Там само. С. 210). Насправді цей анонімний інформативний допис має інакшу назву: *Памяти В. Антоновича. Свято в Українській Академії Наук* // Діло. 1928. Ч. 75. 2 квітня. С. 2–3. Під дописом зазначено: «Подано за “Пролет[арською] Правдою” з 27.III. ц. р.». Не відкидатимемо, що до цього допису в «Ділі», як і в київській газеті «Пролетарська Правда», причетний Студинський, але це треба довести.

²² *Єдлінська У.* Кирило Студинський. С. 40.

²³ До речі, у покажчику М. Мороза, за основу якого взято картотеку В. Дорошенка, їх не зареєстровано (див. перелік публікацій під роком 1898-м: Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього / підготував *М. Мороз*. С. 145–148).

²⁴ *Кобилянська О.* Твори. Т. 5. С. 335–336.

²⁵ Професором Чернівецького університету Стефаном Смаль-Стоцьким.

²⁶ Родини українського художника Миколи Івасюка (*1865–†1930).

²⁷ *Кобилянська О.* Твори. Т. 5. С. 314.

²⁸ *Лівобічний*. Літературні замітки. С. 2.

²⁹ Цит. за: *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський : Життя і Слово. Київ : Генеза, 2006. С. 78–79.

³⁰ Там само. С. 79.

³¹ *Невідомі* документи про Миколу Міхновського / вст. ст., підготовка документів до друку та прим. Сергія Квіта // *Українські проблеми* : Сусп.-політ. та наук.-літ. журн. Київ, 1994. № 2. С. 100.

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ *Коковський Ф.* Микола Міхновський і література / Франц Коковський // Назустріч: Література. Мистецтво. Наука. Громадське життя. Львів, 1837. Ч. 12. 15 червня. С. 2; *Невідомі документи про Миколу Міхновського.* С. 100, 101; *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський. С. 82. До речі, публікації листів Міхновського до Маковея в упорядкуванні Ф. Коковського і С. Квіта містять різночитання, тому потребують звірки з автографами.

³⁵ *Невідомі документи про Миколу Міхновського.* С. 100, 101.

³⁶ Там само. С. 100.

³⁷ *Романюк М.* Буковина // *Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : Історико-бібліографічне дослідження.* Львів, 2007. Т. 1 : 1812–1890 рр. С. 380.

³⁸ *Невідомі документи про Миколу Міхновського.* С. 100.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Свою обізнаність із цим найпопулярнішим тоді українським журналом засвідчив в обговорюваній рецензії: *Лівобічний.* Літературні замітки. С. 1.

⁴¹ *Невідомі документи про Миколу Міхновського.* С. 101.

⁴² *Кобилянська О.* Твори. Т. 5. С. 311.

⁴³ *Лівобічний.* Літературні замітки. С. 2–3.

⁴⁴ Там само. С. 3.

⁴⁵ *Невідомі документи про Миколу Міхновського.* С. 94–95. № 5. Між іншим, навівши це застереження Міхновського як свідчення виплеску на сторінки галицької та буковинської преси «конфліктів в українському середовищі Наддніпрянщини», Федір Турченко, автор найґрунтовнішої сучасної монографії про цього діяча, не з'ясував, яких саме і де оприлюднених публікацій воно стосувалося (див.: *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський. С. 92–93).

⁴⁶ *Спомини колишніх редакторів «Буковини».* Др. В. Щурат. II // Буковина. 1909. Ч. 6. 7 січня. С. 5.

⁴⁷ *Маковей О.* Роки 1895–1897 в історії «Буковини» // Буковина. 1909. Ч. 6. 7 січня. С. 5. Полеміка навколо «Літературно-Наукового Вістника» тривала на сторінках

«Буковини», коли її офіційним відповідальним редактором формально числився Іван Созанський (від ч. 5 за 1898 р. до ч. 139 за 1901 р.) (*Романюк М.* Буковина. С. 380).

⁴⁸ Дещо про їхні дружні взаємини див.: *Нахлік Є.* Перипетії з приват-доцентурою Івана Франка у Львівському та Чернівецькому університетах. Львів, 2018. С. 33, 139–143; *Нахлік Євген, Нахлік Оксана.* Микола Курцеба – письменник-борець // URL: <https://zbruc.eu/node/97273>. Розміщено: 28.04.2020.

⁴⁹ *Гречанюк А. Ю.* Роль газети «Буковина» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття. С. 4.

⁵⁰ *Попович Ю. О.* Преса Північної Буковини у формуванні концепції національної соборності (1885–1930-ті рр.). С. 97–98. Висловлюємо вдячність п. Юлії Попович за люб'язне надіслання електронної копії публікації «Спомини колишніх редакторів “Буковини”».

17.06.2020